

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Галузь знань 08 Право
Спеціальність 081 Право
Освітній рівень перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма Право
Шифр за ОПП: ОК 22

Мова навчання: українська

Кропивницький – 2025

Розробники:
ІГНАТЕНКО Володимир, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ДонДУВС, к.ю.н.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри цивільно-
правових дисциплін ДонДУВС
Протокол № 2 від «29» серпня 2025 року

Завідувач кафедр

Ольга БОНДАРЕНКО

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми
«Право»
« 29 » серпня 2025 р

Гарант ОПП

Ольга БОНДАРЕНКО

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача

1. ВСТУП

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Статус навчальної дисципліни:	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання:	українська	
Рік підготовки:	2-й	2-й
Семестр:	4-й	4-й
Кількість кредитів ЄКТС / годин:	3 / 90	
Модулів:		
Змістових модулів:		
Лекції:	14 годин	8 годин
Семінарські:	10 годин	6 годин
Практичні:	6 годин	2 години
Самостійна робота:	60 годин	74 години
Індивідуальні завдання (курсова робота):		
Підсумковий семестровий контроль:	залік	
Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:	1 : 2	8 : 37

1.2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Екологічне право» є формування у здобувачів вищої освіти екологічного мислення та правосвідомості, системи теоретичних знань щодо правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, що ґрунтуються на ставленні до довкілля як до універсальної цінності, а також розвиток практичних навичок застосування норм екологічного законодавства у професійній діяльності правника.

Завдання: засвоєння теоретичного базису: принципів, джерел та категоріального апарату екологічного права; вивчення організаційно-правових

засад: управління, екологічної безпеки та економічного механізму охорони довкілля; опанування правових режимів: власності, природокористування та охорони природних ресурсів, комплексів, природних територій та об'єктів; формування практичних компетентностей: захисту екологічних прав, застосування юридичної відповідальності та аналізу судової практики; інтеграційний аналіз: вивчення міжнародних стандартів та шляхів гармонізації екологічного законодавства України з правом ЄС.

1.3. Передумови для вивчення навчальної дисципліни

Передумовами вивчення навчальної дисципліни є «основи правничих досліджень», «Філософія права», «Основи економічної теорії», «Юридична логіка», «Соціологія», «Інформаційні та комунікаційні технології», «Теорія держави і права», «Історія держави та права України», «Юридичне документознавство», «Судові та правоохоронні органи», «Конституційне право», «Основи медіації», «Кримінальне право», «Адміністративне право», «Цивільне право», «Міжнародне право».

Компетентності, сформовані під час її вивчення, в подальшому будуть використовуватися під час опанування таких навчальних дисциплін: «Адміністративне судочинство», «Трудове право», «Цивільний процес», «Господарське право», «Кримінальний процес», «Адвокатура України», «Кримінологія», «Фінансове право», «Господарсько-процесуальне право», а також під час проходження навчальної практики, виробничої практики та під час здобуття освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти.

2. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ

	ПРН 5	ПРН 6	ПРН 9	ПРН 13	ПРН 20
знати теоретико-методологічні засади галузі, включаючи її предмет, метод, систему принципів, місце в правовій системі України та ієрархію джерел з урахуванням практики вищих судових інстанцій				+	
знати міст екологічних прав та обов'язків громадян, а також правові форми й методи діяльності органів управління у сфері охорони довкілля, моніторингу та контролю				+	
знати правові режими власності та природокористування, умови здійснення загального й спеціального використання ресурсів, функціонування економіко-правового механізму та специфіку регулювання окремих об'єктів (земель, вод, надр, лісів, тваринного світу)				+	
знати засади екологічної безпеки та юридичної відповідальності, зокрема вимоги щодо поводження з				+	

відходами, підстави притягнення до відповідальності за екологічні правопорушення та механізми відшкодування шкоди					
знати міжнародно-правові та європейські стандарти, що включають засади міжнародного екологічного права та ключові вимоги законодавства Європейського Союзу, які підлягають імплементації в Україні				+	
вміти аналізувати та тлумачити норми чинного екологічного законодавства, застосовуючи їх для вирішення конкретних правових ситуацій у сфері природокористування та охорони довкілля				+	+
вміти готувати проекти правових та процесуальних документів щодо оформлення права власності чи користування ресурсами, проведення оцінки впливу на довкілля (ОВД), стратегічної екологічної оцінки та забезпечення екологічної безпеки			+		+
вміти здійснювати правовий захист екологічних прав фізичних та юридичних осіб у судовому та позасудовому порядку, спираючись на актуальну практику Верховного Суду та Європейського суду з прав людини		+			+
вміти кваліфікувати екологічні правопорушення, визначати види юридичної відповідальності та розраховувати розміри шкоди, завданої порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища	+				+
вміти обґрунтовувати правові позиції щодо імплементації норм права ЄС у національну систему, оцінювати стан гармонізації законодавства та використовувати міжнародні стандарти у професійній діяльності	+	+			

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1										
Загальна частина										

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 1. Предмет, метод, поняття, принципи та система екологічного права	5	2	2		1	6	2	2		2
Тема 2. Джерела екологічного права	3				3	4				4
Тема 3. Правові засади екологічного управління	6	2	2		2	6	2	2		2
Тема 4. Екологічні права та обов'язки громадян	5	2		2	1	6	2	2		2
Тема 5. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення та територій	3				3	4				4
Тема 6. Право власності на природні ресурси та комплекси	6	2	2		2	5	2		1	2
Тема 7. Право природокористування (загальні положення)	5	2	2		1	5			1	4
Тема 8. Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища	3				3	4				4
Тема 9. Загальні засади юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства	5			2	3	4				4
Особлива частина										
Тема 10. Правове регулювання використання та охорони земель	5	2			3	4				4
Тема 11. Правове регулювання використання та охорони вод	7	2	2		2	4				4
Тема 12. Правове регулювання охорони та використання надр	5			2	3	4				4

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 13. Правове забезпечення використання та охорони рослинного світу	3				3	4				4
Тема 14. Правове регулювання використання та охорони лісів	3				3	3				3
Тема 15. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу	3				3	3				3
Тема 16. Правова охорона навколишнього природного середовища в населених пунктах	3				3	3				3
Тема 17. Правове регулювання поведінки з відходами	3				3	3				3
Тема 18. Правове регулювання охорони атмосферного повітря, озонового шару та клімату	3				3	3				3
Тема 19. Правове забезпечення формування та функціонування екологічної мережі України	3				3	3				3
Тема 20. Правова охорона навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності	3				3	3				3
Тема 21. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України	3				3	3				3

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 22. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища	3				3	3				3
Тема 23. Право охорони навколишнього середовища Європейського Союзу	3				3	3				3
Разом за семестр	90	14	10	6	60	90	8	6	2	74
Форма підсумкового контролю	Залік									
Усього годин	90	14	10	6	60	90	8	6	2	74

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Загальна частина

Тема 1. Предмет, метод, поняття, принципи та система екологічного права. Науково-правові концепції та методологія взаємодії суспільства та природи. Поняття екологічного права як галузі права; етапи його становлення та розвитку. Поняття, сутність та зміст еколого-правових відносин, їх класифікації. Підстави виникнення, зміни та припинення екологічних правовідносин. Доктринальні підходи до визначення об'єктів та суб'єктів екологічних правовідносин. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин. Принципи екологічного права та екологічного законодавства. Система екологічного права. Екологічне право – самостійна галузь права в системі права України.

Тема 2. Джерела екологічного права. Поняття, загальна характеристика й особливості джерел екологічного права. Правова класифікація джерел екологічного права та їх система. Конституційні засади регулювання екологічних суспільних відносин. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» як основний закон у системі джерел екологічного права. Поресурсові кодекси та закони як спеціальні джерела екологічного права України (Земельний, Лісовий, Водний кодекси, Кодекс України про надра, Закони «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд України», «Про екологічну мережу», «Про охорону атмосферного повітря»). Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі екологічного

права. Правове значення судової практики в регулюванні екологічних відносин. Міжнародні договори та інші міжнародно-правові акти як джерела екологічного права.

Тема 3. Правові засади екологічного управління. Загальна характеристика управління природокористуванням та охороною довкілля як різновид соціального управління. Поняття та види управління в галузі екології. Екологічне управління як організаційно-правовий механізм довкілля. Інституційна складова організаційно-правового механізму охорони довкілля. Система та повноваження органів управління природокористуванням та охороною довкілля загальної та спеціальної компетенції. Правове забезпечення участі громадськості в екологічному управлінні природокористуванням та охороною довкілля. Функціональна складова організаційно-правового механізму. Поняття та зміст функцій управління природокористуванням та охороною довкіллям. Загальна характеристика організаційних, попереджувально-охоронних та стабілізаційних функцій екологічного управління. Загальні положення реалізації екологічної політики в Україні. Основи сталого екологічного розвитку. Екологічна освіта і виховання. Правові основи оцінки впливу на довкілля. Стратегічна екологічна оцінка. Процедура реалізації функцій управління природокористуванням та охороною довкілля. Еколого-правовий процес.

Тема 4. Екологічні права та обов'язки громадян. Становлення та розвиток інституту екологічних прав та обов'язків громадян, їх загальна характеристика. Поняття, особливості та класифікація екологічних прав та обов'язків громадян. Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Проблеми охорони та захисту екологічних прав громадян.

Тема 5. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення та територій. Законодавчі засади регулювання правовідносин у галузі забезпечення вимог екологічної безпеки. Юридична природа екологічної безпеки: її поняття, види, суб'єктно-об'єктний склад. Правове забезпечення ризику в галузі екологічних правовідносин. Поняття й характеристика правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки. Юридична відповідальність за правопорушення у галузі забезпечення екологічної безпеки. Поняття НЕС, їх класифікація. Визначення зон НЕС, їх юридична природа. Юридичні підстави, порядок оголошення окремої місцевості зоною НЕС та її правовий режим. Правове забезпечення запобігання й ліквідація НЕС. Правові засади захисту населення й територій у разі загрози й виникнення НЕС.

Тема 6. Право власності на природні ресурси та комплекси. Поняття, зміст та особливості права власності на природні ресурси. Загальна характеристика форм права власності на природні ресурси та комплекси. Особливості права власності Українського народу на природні ресурси. Право державної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Право комунальної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Особливості правового регулювання права спільної

комунальної власності на природні ресурси та комплекси. Право приватної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Порядок та особливості безоплатного набуття громадянами України у приватну власність природних ресурсів. Особливості припинення права приватної власності у зв'язку з відчуженням природних ресурсів для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Основні права та обов'язки власників природних ресурсів. Обмеження, захист і гарантії реалізації прав власників природних ресурсів. Юридична відповідальність за порушення права власності на природні ресурси. Особливості юридичної відповідальності за укладання угод, що порушують право власності на природні ресурси та комплекси.

Тема 7. Право природокористування (загальні положення). Основні принципи природокористування. Об'єкти та суб'єкти права природокористування. Види права природокористування, їх класифікація. Право загального і спеціального природокористування та їх ознаки. Особливості користування природними ресурсами на умовах оренди. Особливості користування природними ресурсами континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони. Юридичні підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування. Захист суб'єктивних прав природокористувачів.

Тема 8. Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Поняття та принципи економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля. Основні напрями та складові економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Основні засади фінансового забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування. Джерела фінансування екологічних заходів та програм. Фонди охорони навколишнього природного середовища. Плата за спеціальне природокористування: її види та порядок справляння. Склад та особливості рентної плати за використання природних ресурсів. Екологічний податок: суб'єкти та об'єкти оподаткування. Порядок розподілу коштів від екологічного податку. Система лімітів використання природних ресурсів та лімітів скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище. Відшкодування збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, як елемент економіко-правового механізму. Економічне стимулювання в системі охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів: його сутність та види. Правові засади екологічного страхування. Поняття та види екологічного страхування. Об'єкти та суб'єкти. Екологічний аудит: поняття, основні завдання, об'єкти, суб'єкти. Форми екологічного аудиту та порядок проведення.

Тема 9. Загальні засади юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Поняття та загальна характеристика юридичної відповідальності в екологічному праві. Функції юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства: каральна, стимулююча,

компенсаційна. Визначення та основні ознаки екологічного правопорушення. Склад та класифікація екологічних правопорушень. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду заподіяну довкіллю. Особливості розгляду екологічних спорів. Об'єктно-суб'єктний склад екологічних спорів.

Особлива частина

Тема 10. Правове регулювання використання та охорони земель.

Загальна характеристика правового регулювання використання та охорони земель. Земля – основне національне багатство України, її функції як об'єкта природи. Дефініція «землекористування» як один із елементів права власності і як самостійний правовий інститут. Право земельного сервітуту. Обмеження прав на землю. Державний контроль за охороною та використанням земель. Планування використання земель. Моніторинг земель як система спостереження за станом земель. Правова охорона земель. Імперативний принцип особливої охорони землі як найважливішого компоненту біосфери. Екологізація земельно-правових приписів. Охорона ґрунтів. Охоронні зони з особливими умовами використання земельних ділянок: зони санітарної охорони, санітарно-захисні зони, зони особливого режиму використання земель та охоронні зони. Стандартизація і нормування в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів. Обґрунтування та забезпечення досягнення раціонального землекористування. Захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб. Захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення. Охорона земель від забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів. Збереження природних водно-болотних угідь. Попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів. Консервація деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь. Особливості юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства: поняття, зміст та види. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок. Захист прав на землю.

Тема 11. Правове регулювання використання та охорони вод.

Загальна характеристика права користування водами: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти. Види права водокористування. Право користування водними об'єктами на умовах оренди. Підстави і порядок виникнення та припинення права водокористування. Права та обов'язки водокористувачів. Правові заходи охорони вод. Правове забезпечення запобігання шкідливої дії вод. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про використання і охорону вод та відтворення водних ресурсів. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання вод.

Тема 12. Правове регулювання охорони та використання надр.

Загальна характеристика права користування надрами: поняття, суб'єкти, об'єкти. Надра як об'єкт правової охорони та використання. Загальна

характеристика та співвідношення державного фонду надр та державного фонду родовищ корисних копалин. Гірничий відвід як об'єкт права користування надрами. Підстави та порядок надання та вилучення гірничих відводів. Види права надрокористування. Підстави та порядок виникнення, зміни, призупинення та припинення права користування надрами. Особливості використання надр на підставі угод про розподіл продукції. Особливості використання окремих корисних копалин (нафти і газу, уранових руд, дорогоцінних металів та каміння тощо). Права та обов'язки користувачів надр, захист та гарантії їх прав. Особливості юридичної відповідальності за порушення гірничого законодавства України.

Тема 13. Правове забезпечення використання та охорони рослинного світу. Рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання. Загальна характеристика природних рослинних ресурсів та їх класифікація. Форми використання природних рослинних ресурсів, їх правове забезпечення. Правове регулювання спеціального використання природних рослинних ресурсів та його особливості. Правові засади охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин та типових природних рослинних угруповань. Червона книга України. Зелена книга України. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання рослинного світу. Ліс як об'єкт права природокористування. Види права лісокористування, їх особливості. Правове регулювання здійснення загального та спеціального використання лісових ресурсів. Види спеціального використання лісових ресурсів. Права та обов'язки лісокористувачів. Правові засади відтворення, охорони та захисту лісів. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ та лісового законодавства.

Тема 14. Правове регулювання використання та охорони лісів. Ліс як об'єкт права природокористування. Види права лісокористування, їх особливості. Правове регулювання здійснення загального та спеціального використання лісових ресурсів. Види спеціального використання лісових ресурсів. Права та обов'язки лісокористувачів. Правові засади відтворення, охорони та захисту лісів. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ та лісового законодавства..

Тема 15. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу. Тваринний світ як об'єкт охорони та використання. Загальна характеристика права користування тваринним світом: поняття, об'єкти, суб'єкти та види. Загальні підстави і порядок виникнення та припинення права використання об'єктів тваринного світу. Права та обов'язки користувачів тваринного світу. Правові підстави та межі загального використання тваринного світу. Правові засади спеціального використання тваринного світу. Правове регулювання полювання та мисливського господарства. Правове регулювання здійснення рибальства. Правові засади використання диких тварин у наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних і комерційних цілях. Правове регулювання використання, відтворення та охорони об'єктів тваринного світу, що занесені до Червоної

книги України. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну незаконним добуванням об'єктів тваринного світу. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання тваринного світу.

Тема 16. Правова охорона навколишнього природного середовища в населених пунктах. Урбанізація: поняття, загальна характеристика, еколого-правові аспекти. Адміністративно-правовий устрій України. Загальна характеристика населених пунктів як джерел забруднення навколишнього природного середовища. Місто як центр антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. Міста постійного проживання людей. Міська екосистема. Концепція зеленого зростання в населених пунктах України як умова сталого розвитку. Напрями державної політики в Україні щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів. Проект «Інтегрований розвиток міст в Україні». Стратегічне планування сталого розвитку. Екологічні вимоги при розміщенні і розвитку населених пунктів. Загальна характеристика Генеральної схеми планування території України. План зонування території, генеральні плани населених пунктів, їх характеристика та правове забезпечення. Зони територій України: урбанізації; сільського господарства; національної екологічної мережі; радіаційного забруднення тощо. Особливості охорони навколишнього природного середовища в населених пунктах та інших урбанізаційних територіях. Середовище життєдіяльності людини. Загальна характеристика навколишнього природного середовища населених пунктів. Правова охорона зелених насаджень на території населених пунктів. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів і радіоактивного забруднення. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від забруднення відходами.

Тема 17. Правове регулювання поводження з відходами. Відходи як об'єкт правового регулювання. Правова класифікація відходів. Правовий режим поводження з відходами. Особливості правового регулювання поводження з: радіоактивними відходами; твердими побутовими (комунальними) відходами; небезпечними відходами. Правове регулювання діяльності, пов'язаної зі збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини й забезпечення ними переробних підприємств. Транскордонне переміщення відходів та їх правове регулювання. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері поводження з відходами.

Тема 18. Правове регулювання охорони атмосферного повітря, озонового шару та клімату. Атмосферне повітря, озоновий шар і клімат як об'єкти правової охорони. Основи національного законодавства щодо попередження зміни клімату. Поняття «правова охорона» атмосферного повітря, озонового шару й клімату. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря, озонового шару й клімату. Правові заходи щодо охорони атмосферного повітря від виробничого впливу. Особливості правового регулювання нормування в галузі охорони атмосферного повітря.

Юридична відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, озонового шару й клімату.

Тема 19. Правове забезпечення формування та функціонування екологічної мережі України. Загальна характеристика екологічної мережі України: поняття, об'єкти і структурні елементи. Принципи формування, збереження й використання екологічної мережі. Порядок включення природних об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі. Особливості права власності на землю та інші природні ресурси об'єктів екологічної мережі. Правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду. Поняття й загальна характеристика природно-заповідного фонду України як ключового об'єкта національної екологічної мережі України. Правова класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Економіко-правові основи функціонування територій природно-заповідного фонду. Види використання об'єктів природно-заповідного фонду. Суб'єкти права користування територіями природно-заповідного фонду, їх права й обов'язки. Організаційно-правові форми відновлення, охорони і збереження об'єктів природно-заповідного фонду. Характеристика правового режиму охоронних і захисних зон природно-заповідного фонду. Особливості використання й охорони окремих видів територій природно-заповідного фонду: природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, заказників, регіональних ландшафтних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства щодо використання й охорони об'єктів природно-заповідного фонду України. Майнова відповідальність за спричинення шкоди особливо охоронюваним природним територіям і об'єктам природно-заповідного фонду України. Правовий режим санітарно-захисних зон, курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних територій і курортів. Поняття й загальна характеристика курортних і лікувально-оздоровчих територій (зон) як складових національної екологічної мережі України. Види природних лікувальних факторів і ресурсів. Поняття й юридичні ознаки курорту. Юридичний порядок визнання й оголошення лікувально-оздоровчої місцевості курортом. Поняття «прибережні захисні смуги», «водоохоронні зони», «полезахисні лісові смуги». Порядок використання й охорони буферних зон національної екологічної мережі. Види використання лікувальних природних ресурсів курортних і лікувально-оздоровчих територій. Форми власності щодо курортів і лікувально-оздоровчих територій. Коло суб'єктів права використання курортних і лікувально-оздоровчих територій, їх права й обов'язки. Поняття та види правової охорони курортів і лікувально-оздоровчих зон. Екологічні вимоги щодо їх охорони. Правовий режим округу санітарної (гірничо-санітарної) охорони. Правове закріплення зонування курортних і лікувально-оздоровчих територій. Поняття «рекреаційні території» та їх види. Визначення кола земель рекреаційного призначення як буферних зон національної екологічної мережі України. Види використання рекреаційних територій. Особливості їх

відновлення й правової охорони. Юридична відповідальність за порушення законодавства щодо курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну природним лікувальним ресурсам.

Тема 20. Правова охорона навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності. Співвідношення суспільних економічних й екологічних інтересів за умов екологічної кризи. Змістовна конвергенція економічної та екологічної політик держави. Конвергенція змісту й напрямів розвитку господарського й екологічного законодавств України за сучасних екологічних умов. Розвиток «зеленої економіки» й екологічного господарювання як типу господарської діяльності. Політико-правові й законотворчі завдання держави. «Зелені інновації» в механізмі реалізації концепції сталого розвитку. Правові засоби та спеціальні правові режими стимулювання екологічного господарювання.

Тема 21. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України. Природні ресурси континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України як об'єкти правової охорони й використання. Правові засади використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України та її континентального шельфу. Правове забезпечення охорони природних ресурсів і морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України. Правова регламентація проведення наукових досліджень у межах континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України: природоохоронні аспекти. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону природних ресурсів континентального шельфу й виключної (морської) економічної зони України.

Тема 22. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища: поняття та ознаки. Принципи міжнародно-правової охорони навколишнього середовища. Об'єкти та суб'єкти між-народно-правової охорони навколишнього середовища. Міжнародно-правова охорона природних об'єктів як складових навколишнього середовища. Система заходів міжнародно-правового характеру щодо охорони навколишнього середовища. Міжнародна співпраця держав у сфері охорони навколишнього середовища. Відповідальність за правопорушення у сфері охорони навколишнього середовища: міжнародно-правовий аспект.

Тема 23. Право охорони навколишнього середовища Європейського Союзу. Поняття і розвиток права охорони навколишнього середовища ЄС. Екологічна політика ЄС. Принципи й джерела права охорони навколишнього середовища ЄС. Система й компетенції органів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища. Предметні сфери дії права охорони навколишнього середовища ЄС.

5. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

5.1. Методи навчання

Під час проведення навчальних занять можуть застосовуватися такі методи:

- словесні методи навчання;
- наочні методи навчання;
- практичні методи навчання;
- проблемно-пошукові методи навчання;
- активні методи навчання.

5.2. Порядок оцінювання результатів навчання

Оцінювання роботи здобувачів/здобувачок вищої освіти здійснюється відповідно до загальноуніверситетської системи оцінювання знань.

Система передбачає:

для денної та заочної форм здобуття освіти

Підсумковий контроль – ЗАЛК
Аудиторна робота – 80 балів
Самостійна робота – 20 балів
Залік
Усього за навчальну дисципліну (освітній компонент) – 100 балів

Для переводу оцінок у бали у разі підсумкового контролю у формі *заліку* необхідно користуватися формулою:

$$AP = \frac{\text{сума всіх отриманих оцінок за аудиторну роботу}}{\text{МКО} + \text{КДО} * 0,5 + \text{КНО}} * 16 =$$

- AP – результат аудиторної роботи;
- МКО – мінімальна кількість оцінок (1/3 (33 %) від кількості семінарських занять/практичних занять, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни). Якщо МКО складає дробове число, то до розрахунку береться наступне ціле число;
- КДО – кількість «додаткових» оцінок – оцінок, що перевищують МКО;
- КНО – кількість невідпрацьованих «незадовільних» оцінок та невідпрацьованих пропущених занять.

Для визначення ступеня засвоєння навчального матеріалу та подальшого його оцінювання на семінарському чи практичному занятті слід врахувати певні рівні знань:

1. Теоретична відповідь

– оцінка «5» високий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом, опрацювавши основну та додаткову літературу, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань у самостійній роботі;

– оцінка «4» добрий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний/здатна його аналізувати, але не має достатніх знань для формулювання висновків, поєднання теоретичних знань із практичними прикладами;

– оцінка «3» задовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу;

– оцінка «0» незадовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти не володіє навчальним матеріалом, відмовляється відповідати на запитання.

2. Тест: правильне вирішення тесту оцінюється в 1 бал.

3. Задача: вважається вирішеною і оцінюється:

– оцінка «5» високий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти повністю правильно вирішив/вирішила задачу, надав/надала відповіді на всі поставлені в умовах питання, з посиланням на чинні нормативно-правові акти;

– оцінка «4» добрий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти повністю правильно вирішив/вирішила задачу, надав/надала відповіді на всі поставлені в умовах питання, але не зробив посиланням на чинні нормативно-правові акти чи допустив незначні помилки;

– оцінка «3» задовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти надав/надала відповіді не на всі поставлені в умовах питання, чи не зробив посиланням на чинні нормативно-правові акти, чи допустив значні помилки;

– оцінка «0» незадовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти не правильно вирішив/вирішила задачу.

4. Реферативне повідомлення – оцінюється в 5 балів:

1 бал – належне оформлення реферативного повідомлення;

1 бал – глибока проробка теми (наявність достатньої кількості літературних джерел, наявність ґрунтовних висновків);

1 бал – теоретична обґрунтованість теми, визначення її актуальності, мети, завдань, чітко розроблений науковий апарат;

2 бали – грамотна і аргументована презентація реферату.

Кожну оцінку викладач/викладачка має аргументовано мотивувати.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Пояснення
------------	-------------------------------	-----------------------	-----------

90-100	Відмінно	A	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані лише з незначною кількістю помилок
82–89	Добре	B	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вище середнього рівня з кількома помилками
75–81		C	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вірно з певною кількістю суттєвих помилок
67–74	Задовільно	D	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані непогано, але зі значною кількістю недоліків
60–66		E	Кредит зараховано. Виконання контрольних заходів задовольняє мінімальним критеріям
35–59	Незадовільно	FX	Кредит не зараховано. Здобувачу/здобувачці вищої освіти надається можливість скласти оговорені контрольні заходи для поліпшення підсумкової оцінки
1-34		F	Кредит не зараховано. Здобувач/здобувачка вищої освіти повинен/повинна повторно освоювати навчальний матеріал дисципліни (модуля)

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові

1. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Екологічне право України. Спеціальна та Особлива частини: підручник. Київ: НУБіП України, 2023. 278 с.
2. Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.
3. Екологічний моніторинг: навчальний посібник / В.М Боголюбов, А.В.Сальнікова, О.О. Ракоїд; за ред. проф. В.М. Боголюбова. Київ: НУБіПУ, 2023. 200 с. URL: <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u243/24.pdf>
4. Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана. - Харків : Право, 2021. – 552 с.
5. Ігнатенко В. В. Екологічний компонент як запорука сталого розвитку України. *Наше право*. 2022. № 4. С. 288–293. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2022.4.49>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2022-4/NP_2022_4_288.pdf

6. Ігнатенко В. В. Виклики для екологічного законодавства у зв'язку з військовою агресією. *Наше право*. 2023. № 2. С. 307–312. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2023.2.47>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-2/NP_2023_2_307.pdf.

7. Ігнатенко В. В. Правовий механізм державного екологічного моніторингу як інструмент збереження довкілля України. *Наше право*. 2024. № 3. С. 551–556. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2024.3.74>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-3/NP_2024_3_551.pdf

8. Ігнатенко В. В. Деякі підходи до поняття екологічна безпека: теоретико-правовий аспект. *Наше право*. 2025. № 1. С. 463–468. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.71>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-1/NP_2025_1_463.pdf

9. Ігнатенко В. В. Правовий сегмент використання природних ресурсів у господарській діяльності в умовах воєнних викликів. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 477–482. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.71>. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2025-2/EP_2025_2_477.pdf

10. Ігнатенко В. В. Актуальні питання екологічного права в складних умовах розвитку країни. *Право.ua*. 2025. № 2. С. 477–482. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.2.72>. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2025-2/Pravo_ua_2025_2_474.pdf

11. Ігнатенко В. В. Сутність та види екологічних правопорушень в господарській діяльності вітчизняних підприємств. *Європейські перспективи*. 2026. № 1. С. 357–362. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.47>. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2026-1/EP_2026_1_357.pdf

Додаткові

1. Балюк Г. І., Власенко Ю. Л., Ковальчук Т. Г. Суб'єктивні екологічні права громадян України: правові проблеми змісту і реалізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 425-434. URL: <https://app-journal.in.ua/2024-6>

2. Бек У. П. Міжнародно-правові стандарти екологічних обов'язків людини і громадянина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 86, ч. 3. С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.13>. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320648/311237>

3. Бредіхіна В.Л., Кожухова Н.О. Питання державної екологічної політики у сфері раціонального використання та збереження природних ресурсів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С.328-332. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/84.pdf

4. Буканов Г.М. Формування та реалізація державної екологічної політики на регіональному рівні: автореф. дис. ... д-р наук з держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2021. 40 с.
5. Васенко О.Г., Карлюк А.А., Черба О.В. Сучасний стан системи моніторингу довкілля в Україні. *Екологічні науки*, 2023. № 6 (51). С. 73-77. DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.6-51.11>
6. Ващишин М. Я. Правове забезпечення формування та функціонування екомережі України: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 415 с.
7. Григор'єва Х. А. Green deal та Україна: роздуми про правові перспективи. *Екологічне право*. 2021. № 1-4. С.25-32. URL: <http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2021/1-4/4.pdf>
8. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права). Київ, 2019. 75 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/dajdjest_V_zemelni_sporu_2018_2019.pdf
9. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав. Київ, 2019. 132 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Daidjest_Ekologia.pdf
10. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних з війною. Рішення, внесені до ЄДРСР, з лютого 2022 року по вересень 2024 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Daigest_sud_prakt_VS_spravi_vijna.pdf
11. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого [та ін.]. Харків : Право, 2022. 390 с. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/08.12.2022_eko.pdf
12. Іванюта С., Якушенко Л. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2024. 61 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-09/ad_ekolog_bezpeka_ivanyuta_30092024.pdf ; URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analychni-dopovidi/priorytety-zabezpechennya-ekolohichnoyi-bezpeky-ukrayiny-v>
13. Ільків Н. В. Вплив євроінтеграційних процесів на формування державної кліматичної політики України. *Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 200–221. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/7911>.
14. Ільків Н. В. Основні напрями вдосконалення правового механізму захисту довкілля. *Перспективи розвитку правового регулювання економічного відновлення України : колективна монографія* / за заг. ред. М. С. Долинської.

15. Ільків Н.В. Діджиталізація правового механізму запобігання зміні клімату. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С.265-270. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/07/APP_04_2024.pdf

16. Ковалишин В. Р. Вплив трансформації соціально-економічних систем на зміну підходів у формуванні та реалізації державної екологічної політики України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2024. Вип. 4(168). С. 58-64. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-4-9>

17. Костицький В.В., Балацька О.Р., Суходольська А.А. Європейські орієнтири правового забезпечення формування екологічної політики в Україні. *Екологічне право України*. 2024. № 1-2. С.16-20. URL: <http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2024/1-2/5.pdf>

18. Лозо О.В. Гавриленко К.О. Актуальні проблеми правової охорони клімату в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 203-206. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/50.pdf

19. Мороз Г.В. Механізми взаємодії суб'єктів еколого-правових відносин у процесі прийняття екологічно важливих рішень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С.95-98. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2021/2.pdf

20. Огляд за результатами вивчення судової практики вирішення КГС ВС спорів, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав. 2021. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folderfor_uploads/supreme/Oglyad_ad_dovkillya_ekolog_prava_2021_11_17.pdf

21. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справах щодо захисту права на користування надрами в Україні. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KAS_korist_nadra.pdf

22. Панкевич О., Гаврильців М. Концепція захисту екологічних прав у практиці Страсбурзького суду: деякі загальнотеоретичні та філософсько-правові аспекти. *Право України*. 2023. № 6. С.51-68.

23. Перелік справ, які приймаються відповідно до Орхуської конвенції. URL: <http://aarhusclearinghouse.unesco.org/resources/?c=1000094>

24. Реєстр судових рішень з питань, що стосуються довкілля. URL: <http://caselawepl.org.ua/about>

25. Правовий вимір та охорона національного багатства України : монографія / за заг. ред.: О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Л. Ф. Купіної, В. І. Шакуна. Київ : Алерта, 2024. 320 с. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Pravoviy_vimyr_mono_.pdf

26. Природно-ресурсний потенціал України: забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення : монографія / за заг. ред. М. А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2021. 148 с. URL:

<https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/12/220120141057192-1767.pdf>

27. Рябцова А. Г. Участь суб'єктів господарювання у правовідносинах у сфері використання природних ресурсів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 74, ч. 1. С. 153–157. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.26>.

28. Новак Т. С., Мельник В. О. Суб'єкти правовідносин у сфері органічного сільськогосподарського виробництва: загальна характеристика. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. Vol. 12, № 2. С. 65–73. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7506/1/Subiekty_pravovidnosyn.pdf (дата звернення: 24.03.2026).

29. Трансформація бізнесу для сталого майбутнього: дослідження, цифровізація та інновації : монографія / Н. Синькевич, О. Білоус, О. Кундеус, Н. Зарудна ; за ред. О. А. Сороківської. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2024. 593 с. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/46522/1/Monohrafiya_2024.pdf.pdf

30. Трегубенко Г. П. Особливості забезпечення екологічної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 117. С. 77–83. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/tregubenko_117.pdf

31. Фелонюк Д. Л. Сучасна екологічна політика України: правові засади інституційно-функціонального забезпечення формування та здійснення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2023. 247 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/e5e72cf0-e514-48d4-b66c-f89f94342fbb/download>

32. Чопко Х. І. Особливості правового регулювання використання та охорони диких тварин за законодавством України та Європейського Союзу. *Екологічне право*. 2021. № 1-4. С.83-87. URL: <http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2021/1-4/13.pdf>

33. Янчук Н. Д. Роль права в забезпеченні концепції сталого розвитку. *Екологічне право*. 2024. № 1-2. С.58-62. URL: <http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2024/1-2/12.pdf>

34. Кратко О. В., Мунтян Л. Я., Демчук Л. І. Екологічна безпека України в контексті сталого розвитку. *Екологічні науки*. 2021. № 7(34). С. 219–224. URL: <https://eco.j.dea.kiev.ua/archives/2021/7/39.pdf>

35. Яворська В. Визначення поняття екологічної безпеки при екоциді. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Випуск 2(65). С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.2.8>. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/2740/3201>

36. Надра як об'єктами права власності українського народу: огляд практики верховного суду / Берназіук Ян Олександрович. https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2025/06/Subsoil_Property_of_Ukrainian_People_bernaziuk.docx

37. Онищенко Т. Судовий захист прав на землю: показові рішення Верховного Суду. *Юридична газета*. 2024. 4(782). <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudoviy-zahist-prav-na-zemlyu-pokazovi-rishennya-verhovnogo-sudu.html>

38. Оксінь В. Ю., Левченко Д. С., Костенко І. В. Механізми контролю та нагляду у сфері охорони навколишнього природного середовища: національний і міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. № . 2025. С. 891-894. http://lsej.org.ua/1_2025/216.pdf

39. Judicial handbook on Environmental Law. Dinah Shelton and Alexandre Kiss, Introduction by Hon. Judge Christopher G. Weeramantry. 2005. 131 p. <https://www.ircwash.org/sites/default/files/Shelton-2005-Judicial.pdf>

40. Yarmol L., Baik O., Bernaziuk O., Stetsyuk N., Ilkiv N.. The right to a save environment: economic and legal guarantees of provision in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2024. № 4. P.135-141. URL: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/118>

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Водний кодекс України : Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР, введений в дію 20.07.1995. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, набрав чинності 01.01.2002. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-Х, введений в дію 01.06.1985. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (статті 1 - 212²⁴), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (статті 213 - 330).

5. Кодекс України про надра : Закон України від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР, введений в дію 31.08.1994. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Конвенція ООН про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища від 25 червня 1998 р. (Конвенція ратифікована Законом України від 06.07.1999 № 832-XIV). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_015

7. Конвенція ООН про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті від 25 лютого 1991 р. (Конвенція ратифікована Законом України від 19.03.1999 № 534-XIV). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_272

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III, набрав чинності 01.09.2001. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

9. Лісовий кодекс України : Закон України від 21 січня 1994 року № 3852-ХІІ, набрав чинності 13.04.1994. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
10. Основні засади (Стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
11. Паризька угода до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від 12 грудня 2015 р. (Угоду ратифіковано Законом України від 14.07.2016 № 1469-VIII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161
12. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>.
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
14. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, набрав чинності окремими положеннями 16.06.2022, а повністю 15.12.2023. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
15. Про акредитацію органів з оцінки відповідності : Закон України від 17 травня 2001 року № 2407-III, набрав чинності 13.06.2001. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2407-14#Text>
16. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
17. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
18. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.
19. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-21>
20. Про внутрішній водний транспорт: Закон України від 03.12.2020 № 1054-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20#Text>.
21. Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції: Закон України від 23 серпня 2023 р. (набере чин. 16.09.2026). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3339-20>
22. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> .
23. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV (в редакції Закону від 26.11.2015 № 835-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
24. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI, набрав чинності 09.05.2011. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2939-17#Text>
25. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1864. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>

26. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.
27. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534>.
28. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
29. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/192-19>.
30. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 № 273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
31. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
32. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів : Закон України від 12 грудня 2019 року № 377-IX, набрав чинності 26.03.2020, введено в дію 01.01.2021. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/377-20#Text>
33. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
34. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
35. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 року № 3447-IV, набрав чинності 29.03.2006. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>
36. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 р. № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14>
37. Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення: Закон України від 16 липня 2024 р. № 3855-IX. (набр. чин. 08.08.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20>
38. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
39. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
40. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III, набрав чинності 28.03.2000. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>
41. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
42. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, набрав чинності 12.06.1997. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
43. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV, набрав чинності 12.05.1999. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

44. Про мультимодальні перевезення: Закон України від 17.11.2021 № 1887-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1887-20#n209>.
45. Про національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів: Закон України від 20 вересня 2022 р. № 2614-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20>
46. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.
47. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 № 157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#n77>.
48. Про оренду землі : Закон України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV, набрав чинності 22.10.1998. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>
49. Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України від 8 жовтня 2024 р. №3991-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20>
50. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-XII, введений в дію 17.11.1992. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>
51. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII, набрав чинності . – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
52. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII, набрав чинності 18.06.2017, введений в дію 18.12.2017. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2059-19#Text>
53. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>
54. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
55. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
56. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.
57. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX, набрав чинності 20.09.2023, вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
58. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII, введений в дію 25.07.1992. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
59. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

60. Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 року № 591-IV, набрав чинності 13.05.1999. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>
61. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20 березня 2018 р. № 2354-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>
62. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
63. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.
64. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
65. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III, набрав чинності 16.01.2002. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
66. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>.
67. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
68. Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення: Закон України від 13.12.2001 № 2893-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14#Text>.
69. Про Червону книгу України : Закон України від 7 лютого 2002 року № 3055-III, набрав чинності 14.03.2002. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>
70. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p>
71. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV, набрав чинності 01.01.2004. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
72. Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 1994 р. № 772. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-94-%D0%BF#Text>
73. Тимчасовий порядок справляння плати за спеціальне використання диких тварин : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня 1996 р. № 123, набрав чинності 15.02.1996. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-96-%D0%BF#Text>
74. Порядок утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах : затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2010 № 429, набрав чинності 21.01.2011. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1384-10#Text>

75. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2023 р. № 1042, набрала чинності 06.10.2023. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text>

76. Перелік промислових ділянок рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 1996 р. № 552. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-96-%D0%BF#Text>

Практика ЄСПЛ

(збірники, узагальнення, посібники)

1. Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: навчальний посібник / У. Б. Андрусів, О. Б. Верба-Сидор, Ю. В. Верхола та ін. - Львів: ЛьвДУВС, 2019. – 404 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2738>.

Інформаційні ресурси

1. Басейнове управління водних ресурсів річок Західного Бугу та Сяну Державного агентства водних ресурсів України. URL: <https://buvrzbts.gov.ua/>

2. Басейнове управління водних ресурсів середнього Дніпра Державного агентства водних ресурсів України. URL: <https://buvrd.gov.ua/>

3. Басейнового управління водних ресурсів річки Прип'ять. URL: <https://buvrzt.gov.ua/index.html>

4. Бібліотека Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. URL: <http://www.univ.kiev.ua>

5. Велика Палата Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/velyka_palata/

6. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/>

7. Вищий антикорупційний суд. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/>

8. Відкриті дані Державного агентства водних ресурсів України. URL: <https://data.gov.ua/organization/derzhavne-ahentstvo-vodnykh-resursiv-ukrayiny>

9. Відкриті дані Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: <https://data.gov.ua/organization/darg>

10. Водні ресурси (водний фонд) Київської області. URL: <https://buvrd.gov.ua/vodni-resursy/>

11. Водойми України. URL: <https://inside-ua.com/water>

12. Всеукраїнська громадська організація «Жива планета» . URL: <https://livingplanet.org.ua/>

13. Головна сторінка розділу «Законодавство України» Офіційного вебпорталу парламенту України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main>

14. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/>
15. Державне агентство водних ресурсів України. URL: <https://www.davr.gov.ua/>
16. Державне агентство лісових ресурсів України. URL: <https://forest.gov.ua/>
17. Державний водний кадастр. URL: <https://geoportal.davr.gov.ua/>
18. Державний геологічний портал. URL: <https://nadra.gov.ua/>
19. Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: <https://darg.gov.ua/>
20. ЕкоПолітика. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/>
21. Електронні ресурси Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. URL: <https://www.lnlibrary.lviv.ua/resources/>
22. Електронні сервіси земельного кадастру. URL: <https://e.land.gov.ua/services>
23. Єдина державна електронна система управління галуззю рибного господарства (еРибальство) . URL: <https://start.efish.gov.ua/>
24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>
25. Інвестиційний атлас надрокористувача. URL: <https://www.geo.gov.ua/>
26. Інформаційний сервер Верховного Суду України <http://www.scourt.gov.ua>
27. Інформаційно-комунікаційна система «МІА:Освіта». URL: <https://osvita.dnuvs.ukr.education/md/course/view.php?id=101>
28. Кадастрова карта. URL: <https://surl.li/cwapat>
29. Касаційний адміністративний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/kas_adm/
30. Касаційний кримінальний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/kas_krim/
31. Касаційний цивільний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/kas_cil/
32. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>
33. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/>
34. Міністерство юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua>
35. Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України (Інтерактивна карта забрудненості річок) . URL: <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index>
36. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». URL: <http://www.library.ukma.kiev.ua>
37. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>

38. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/>
39. Національний екологічний центр України | Головна. URL: <https://necu.org.ua/>
40. Нотаріальна палата України URL: <http://npu.ua>
41. Оприлюднення відомостей у справах про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою. URL: https://court.gov.ua/reyestri-ta-sistemi/opr_vid/
42. Орендовані водні об'єкти Басейнового управління водних ресурсів. URL: річки Прип'ять <https://buvrzt.gov.ua/ovo.html#>
43. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>
44. Офіційний вебсайт Конституційного суду України URL: <https://ccu.gov.ua/>
45. Офіційний електронний портал Держгеокадастру. URL: <https://e.land.gov.ua/>
46. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
47. Портал відкритих даних | Головна сторінка. URL: <https://data.gov.ua/>
48. Портал відкритих даних | Розпорядники. URL: <https://data.gov.ua/organization>
49. Природа України. URL: <https://nature.land.kiev.ua/>
50. Професійна мережа «Феміда». URL: <https://femida.court.gov.ua/>
51. Публічна кадастрова карта України. URL: <https://kadastrova-karta.com/>
52. Регіональний офіс водних ресурсів у Черкаській області. URL: <https://ckovr.gov.ua/>
53. Реквізити для сплати судового збору, формування квитанції або онлайн сплати. URL: <https://court.gov.ua/affairs/sudytax/>
54. Репозитарій ДонДУВС. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/>
55. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» . URL: <https://rac.org.ua/>
56. Рішення Європейського суду з прав людини: пошук рішень англійською мовою
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D>
57. Рішення Європейського суду з прав людини: пошук рішень українською мовою
<https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D>
58. Складові Єдиної державної електронної геоінформаційної системи користування надрами. URL: <https://nadra.gov.ua/entrance5>
59. Список судових справ, призначених до розгляду. URL: <https://court.gov.ua/assignments/>
60. Сталий розвиток для України. URL: <https://sd4ua.org/>

61. Стан розгляду справ (Інформація щодо стадій розгляду судових справ, змінених після 28 травня 2015 року, та звітів про автоматизований розподіл, доступних з 01 вересня 2015 року). URL: <https://court.gov.ua/fair/>
62. Стокгольмська конференція. URL: <https://necu.org.ua/stokgolmska-konferenciya/>
63. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/>
64. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
65. Юридичні інформаційні ресурси. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/info_law.html
66. General Multilingual Environmental Thesaurus. URL: <https://www.eionet.europa.eu/gemet/uk/themes/>
67. The United Nations. URL: <https://www.un.org/en>